

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы педагогики творчества / Андреев В. И. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1988. – 240 с.
2. Громова Н. В. Дидактична модель організації евристичного навчання учнів / Н. В. Громова // Педагогічні науки : збірник наукових праць – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2006. – Частина друга – С. 137 – 143.
3. Демченко О. М. Педагогічна діагностика як засіб оптимізації самостійної навчальної діяльності студентів медичних коледжів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / О. М. Демченко. – Х., 2008. – 21 с.
4. Коротяев Б. И. Учение – процесс творческий: кн. для учителя / Коротяев Б.И. – [2-е изд., доп. и испр.]. – М. : Просвещение, 1989. – 159 с.
5. Кривонос О. Б. Формування професійно-творчих умінь студентів медичних коледжів у навчальній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / О. Б. Кривонос. – Х., 2008. – 20 с.
6. Кузьміна Н. В. Здібності, обдарованість, талант учителя / Н.В. Кузьміна // Педагогічна творчість і майстерність : Хрестоматія / [укл. Н. В. Гузій]. – К. : ІЗМН, 2000. – 168 с.
7. Тряпицина А. П. Организация творческой учебно-познавательной деятельности школьников : учебное пособие. / Тряпицина А. П. – Ленинград : ЛГПИ, 1989. – 92 с.
8. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / Хуторской А. В. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
9. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К. : Видавничий дім “Слово”, 2005. – 280 с.

УДК 377.4

З.В. Декунова, А.М. Лавська

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПОЧАТКОВОЇ ТА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається проблема адаптації учнів початкової школи до навчання у 5 класі; розкрито психологічні та педагогічні причини дезадаптації учнів молодшого шкільного віку; зазначено шляхи взаємодії вчителів початкової та основної школи щодо питання наступності.

В статье рассматривается проблема адаптации учащихся начальной школы к обучению в 5 классе; раскрыты психологические и педагогические причины дезадаптации учащихся младшего школьного возраста; обозначены пути взаимодействия учителей начальной и основной школы относительно вопроса преемственности.

The article is dedicated to the problem of pupils' adaptation for studying in the 5th form. Psychological and pedagogical reasons of pupils' desadaptation is described here. The ways of junior and basic school teachers' interaction in the question of continuity are indicated here.

Постановка проблеми. Упродовж життя і дорослим, і дітям доводиться адаптуватися до різних ситуацій. Переступивши поріг школи, дитина також увесь час адаптується до: вчителів, уроків, нового режиму роботи. Одним зі складних адаптаційних періодів є навчання у п'ятому класі. Перехід із молодшої

до основної школи пов'язаний із унесенням змін у динамічні стереотипи спілкування, діяльності, а також зі збереженням окремих компонентів попереднього соціального досвіду.

Адаптація дитини до навчання в середній школі відбувається не відразу. Це досить тривалий процес, пов'язаний зі значним навантаженням на всі системи організму.

Мета статті – розкрити особливості взаємодії вчителів початкової та основної школи в період адаптації дитини до навчання у 5 класі.

Актуальність дослідження. Як свідчить аналіз, учителі, які викладають у п'ятих класах, часто не бачать різниці між учнями 5 класу та іншими школярами основної школи. І як результат – завищені вимоги до п'ятикласників, Це у свою чергу призводить до того, що діти, які прийшли у п'ятий клас, зазнають значних труднощів в адаптації до основної ланки школи. У багатьох п'ятикласників (а потім і в учнів шостого класу) спостерігається зниження рівня навчальних досягнень та мотивації до навчання, втрата зацікавлення до навчання у школі, неадекватність поведінки, порушення взаємовідносин з однолітками та дорослими. Отже, виникає суперечність між організацією навчального процесу та особливостями адаптації дітей у новій соціальній ситуації розвитку, причиною чого, на наш погляд, є недостатня спадкоємність між початковою та основною школою.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, є дві групи причин цих явищ. Перша – психофізіологічні причини – характеризує стан організму дитини і процеси, які відбуваються у ньому. Друга – педагогічні причини, – пов'язані з організацією навчально-виховного процесу у 5 – 6 класах.

Щодо психологічних особливостей учня 10 – 12 років, то необхідно розглянути ті, які у кращому випадку ігноруються під час побудови навчального середовища для 4 – 6 класів, а у гіршому – є підґрунтям для виникнення конфліктів між учителями та учнями із самим собою.

Відчуття дорослості, не підкріплене ще реальною відповідальністю, – ось особлива форма самопізнання, яка виникає у перехідний період і яка визначає основні відносини молодших підлітків зі світом. Відчуття дорослості з'являється у потребі рівноправ'я, поваги й самостійності, серйозного, довірливого ставлення з боку дорослих. Нехтування такими вимогами, незадоволення цієї потреби загострює негативні ознаки підліткової кризи. Якщо школа не пропонує учням засобів реалізації їх почуття дорослості, воно все ж таки проявиться, але

найневигіднішим способом – упевненістю підлітка у несправедливості та необ'єктивності вчителя.

Здатність до фантазування, некритичного планування свого майбутнього – ще одна типова риса молодшого підлітка. Результат дії стає другорядним, на перший план виступає власний авторський задум. Якщо вчитель контролює лише результат навчальної роботи школярів і не знаходить місця для оцінки дитячої творчості, ініціативи, самостійності, то процес навчання втрачає для учня свою актуальність і привабливість [5].

Молодшому підліткові притаманне намагання експериментувати, використовувати свої творчі можливості. Якщо школа не забезпечує умов для цього, то ця здатність реалізується лише у поверховій і примітивній формах – в експериментах зі своєю зовнішністю.

Істотні зміни відбуваються й у пізнавальній сфері молодших підлітків: гальмується темп діяльності, на виконання певної роботи їм потрібно більше часу, вони часто бувають роздратовані, примхливі, настрої просто змінюється. Усе це є причиною зауважень, покарань, призводить до зниження успішності й конфліктів у взаєминах.

У психологічній літературі зазначається, що у дітей 10 – 12 років спостерігається неорганізованість, навчальна розгубленість, недисциплінованість, занижена самооцінка. Причина полягає в особливостях вікового періоду: підлітки швидше втомлюються, втома переходить у стійку перевтому. Ці процеси негативно впливають на всю поведінку школяра [3].

Підсилює процеси дезадаптації ще і той факт, що діти немовби “розгубились”, не знають, як поводитися, до кого звернутися по допомогу, які вимоги обов'язкові для виконання, а які – ні.

Отже, показниками дезадаптації школярів до умов навчання у 5 класі є:

- зниження успішності навчання;
- відсутність інтересу до навчання;
- поява ознак стурбованості, неадекватних поведінкових реакцій на зауваження й репліки вчителя;
- порушення взаємовідносин з однолітками.

Водночас учитель має знати, що всі ці особливості об'єктивні, швидко минають і не справляють негативного впливу на навчання, якщо не стають предметом особливої уваги педагога. Учитель ураховує типологічні та індивідуальні особливості дітей цього віку й будує навчально-виховний процес

відповідно до них.

Організаційна сторона процесу навчання також може спричиняти проблеми. Зміна форм навчання для п'ятикласника відбувається несподівано: замість одного вчителя початкової школи, який поповнював усі необхідні для дитини контакти із дорослими людьми, з'являється багато вчителів – предметників, взаємини якими стосуються в основному питань успішності й поведінки на уроках. Замість одного “свого” класу, в якому проходили уроки, з'являється явище “бездоглядності” дітей у приміщенні школи.

Досить поширене явище, коли вчителі-предметними приходять у п'ятий клас, випустивши зі школи старших школярів. Вони переносять на учнів 10 – 12 років методи навчання, характерні для старшої школи: ставлять дуже серйозні вимоги до самостійності, різко збільшують темп вивчення навчального матеріалу, уводять відразу багато нових понять із різних навчальних галузей, розібратися в яких діти неспроможні. Це негативно впливає на результат навчання і на ставлення до нього школярів.

Відповідь на запитання: “Як допомогти учневі прожити цей складний період з мінімальними втратами?” пов'язана із серйозною підготовчою роботою вчителів як початкової школи (особливо у четвертому класі), так і тих, хто починає працювати з учнями 5 класу. Як учитель початкової школи має підготуватися до переходу учнів у п'ятий клас?

Насамперед він має знати порівняльні вікові характеристики (потреби, інтереси, необхідні обмеження, рівень пізнавальної діяльності та ін.) дітей 10 – 12 років; позитивні новоутворення цього періоду дитячого розвитку, а також суперечності та кризові явища, мати чіткі уявлення про мету та результати навчання на початковому й основному етапах; бачити перспективні лінії у змісті навчання початкової та основної школи у всіх навчальних галузях. Якщо молодший шкільний вік – період ознайомлення з навчальною діяльністю, оволодіння її головними структурними компонентами і завданнями їх формування для першого ступеня школи є пріоритетним, то головна мета школи – розвиток інтелектуальної, пізнавальної, комунікативної активності й навчальної самостійності учня; формування якісно нової мотивації до навчальної праці, що спрямована на оволодіння способами отримання інформації [2].

Необхідно приділяти увагу використанню новаторських методів навчання, які сприяють благополучній адаптації дитини до умов організації навчання, що

змінюються: навчальним діалогом, письмовим дискусіям, різновіковому співробітництву: роботі з картою знань та ін. [1].

Особливого значення для успішної адаптації на початковому етапі навчання набуває сформованість загальнонавчальних умінь та навичок, увага до їх удосконалення в основній ланці школи [4]. Важливі такі загальні навчальні вміння, навички і способи діяльності:

- обдумано читати художні, науково-популярні та публіцистичні тексти, виділяти в них головну думку; переказувати текст, віднаходити інформацію у навчальній літературі, словниках і довідниках (у тому числі з використанням комп'ютера);

- виконувати роботу за неважким алгоритмом; індивідуально та всім класом ставити нове запитання, установлювати послідовність дій щодо його вирішення, доводити розпочату справу до кінця;

- описувати об'єкт спостереження, здійснювати класифікацію окремих об'єктів за спільною ознакою, порівнювати об'єкти для того, щоб знайти їх спільні та специфічні якості, висловлювати судження за результатами порівняння;

- бачити межу між відомим і невідомим; зіставляти результати власної діяльності зі зразком; знаходити й усувати помилки у своїй та чужій навчальній роботі; виробляти критерії для оцінки навчальної роботи; оцінювати свої й чужі дії за заданими критеріями; звертатися до дорослого із запитом про недостатню інформацію або з проханням дати консультацію, як усунути навчальні труднощі, у створені самою дитиною; а головне – виявляти схильність до того, щоб віднаходити способи і засоби вирішення завдань, яких не вистачає, а не отримувати їх у готовому вигляді;

- вступати у навчального спілкування, брати участь в обговореннях, організовувати свою роботу у невеликих групах, володіти прийомами й навичками навчального співробітництва (уміння регулювати конфлікти, розуміти точку зору іншого, об'єктивно оцінювати іншого та ін.).

Необхідно, щоб учителі поступово й м'яко нарощували зміст навчання у 4–5 класах, особливу увагу приділяли особистісній значущості для школярів цього віку певних знань, намагалися враховувати їх пізнавальні інтереси та можливості. Потрібно застосовувати введені у всі навчальні предмети (з урахуванням їх специфіки) знання про особливості вікового розвитку підлітків, їх соціальних та особистісних очікувань. Наявність у школярів цих знань – умова

успішного дорослішання і подолання проблем перехідного віку.

Учителі як початкової (особливо у четвертому класі), так й основної школи мають працювати над розвитком рольової поведінки учнів, поступово вводити у процес навчання нові навчальні ролі (“дослідник”, “критик”, “опонент”, “керівник навчальної діяльності” та ін.). І, звичайно, необхідне відпрацювання різних форм підліткового навчального співробітництва на основі паритету, підкорення, розподілу тощо: педагогічно доцільна оцінка феномена цього віку, коли шлях до індивідуальності відбувається через спілкування з іншими; уведення нових форм організації навчання (наприклад, лабораторно – семінарський, дискусія, проектна діяльність, навчальне експериментування тощо).

Велика робота чекає на вчителів щодо зміни ставлення до контрольної оцінної діяльності учня. Вони мають забезпечувати інтеграцію думки учня про себе з думками інших людей про нього; використовувати у процесі навчання конкретні навчальні ситуації, в яких відбувається розвиток самоконтролю та об'єктивної самооцінки.

Для розв'язання проблем наступності в навчально-виховному процесі, особливо в період адаптації молодших школярів до нових умов навчання у 5 класі, учителям як молодших класів, так і основної школи необхідно:

- враховувати індивідуальні та психологічні особливості 10 – 11-річних школярів; постійно спиратися на попередні знання, уміння і навички, на основі зазначеного забезпечувати їх удосконалення, осмислення вже на новому вищому рівні;
- обов'язково здійснювати підготовку школярів до засвоєння нових знань, умінь і навичок;
- забезпечувати систему взаємозв'язків у змісті, формах і методах педагогічного процесу;
- створювати освітньо-дидактичні ситуації, в яких дитина почувалася б невимушено, комфортно;
- забезпечувати систему оптимальних вимог до знань і поведінки учнів, їх моральних якостей;
- упроваджувати засоби стимулювання та заохочення дітей до пізнавальної діяльності;
- розвивати рефлексивні вміння дивитися на себе з “боку”;
- формувати навички самоконтролю та самооцінки;
- аналізувати причини неуспішного адаптаційного періоду;

- запроваджувати способи, спрямовані на подолання труднощів у навчанні учнів 5 класів.

Перспективи подальшої роботи над проблемою автори вбачають у розробленні системи різноманітних заходів, які б забезпечували необхідну спадкоємність початкової та основної школи за рахунок творчої, пошукової спільної професійної діяльності педагогів цих ланок.

Висновки. Вирішення питань наступності початкової й основної школи пов'язане зі створенням перспективного навчального середовища як школи “дорослішання підлітка”, яка стала б, на думку Л.С. Виготського, “не обстановкою, а джерелом розвитку” кожного школяра. А для цього потрібна психологічна перебудова вчителя початкової школи, який би добре розумів, чим небезпечний перехід дитини до основної школи, а також учителів 5 – 6 класів, які усвідомлюють, в який складний і відповідальний період розвитку вступив школяр. Отже, успішній адаптації учнів початкової школи до навчання в основній школі сприятиме цілеспрямована координація дій учителів, їх професіоналізм та досвідченість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко О. Принцип наступності як одна з основних умов успішної адаптації молодших школярів / О. Вашуленко // Педагогічна газета. – 2006. – № 1. – С. 3 – 4.
2. Марінушкіна О. Психологічні особливості учнів п'ятого класу / О. Марінушкіна, Ю. Замазій // Психолог. – 2005. – № 43. – С. 11 – 12.
3. Немов Р. С. Психология. / Немов Р. С. – М. : Владос ИМПЭ им. Грибоедова, 2001. – 278 с.
4. Савченко О. Я. Підсумки першого етапу функціонування початкової школи у складі 12-річної / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2006. – № 1. – С. 4 – 8.
5. Эльконин Д. Б. Психология обучения младшего школьника. / Д. Б. Эльконин – М. : Знание, 1980. – 161 с.

УДК 373.5.02:001.8913-47

В.В. Зелюк

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано сутність основних понять інноваційної педагогіки; охарактеризовано особливості інноваційної діяльності в сучасній системі загальної середньої освіти; визначено специфіку здійснення науково-методичного супроводу інноваційної діяльності обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти.

В статье проанализирована сущность основных понятий инновационной педагогики; охарактеризованы особенности инновационной деятельности в современной